

Vladas Sirutavičius*

Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas

Ukraina: oranžinė revoliucija ir kas po to?

Šio straipsnio tikslas – aptarti Oranžinės revoliucijos Ukrainoje priežastis ir išsiaiškinti, kaip politinio režimo pokyčiai veikė Kijevo užsienio politikos kursą. Pirmoje straipsnio dalyje aiškinamasi, kokie vidiniai ir išoriniai veiksniai sąlygojo politinio režimo transformaciją 2004 metų pabaigoje – 2005 metų pradžioje. Atsakoma į klausimą, kodėl Ukrainoje įvyko Oranžinė revoliucija. Remiamasi prielaida, jog politinio režimo transformaciją veikė ne tik vidinės aplinkybės (pirma, oligarchinio politinio režimo krizė), bet ir išorinės. Vakarai ir Rusija vertina Ukrainą kaip strategiškai svarbią valstybę, todėl ji tampa ypatinga varžybu dėl įtakos tarp Vakarų struktūrų ir Rytų objektu. Pažymėtina, jog toks interesų persidengimas yra dinaminis procesas: jis gali sąlygoti stabilumo ir bendradarbiavimo tarp Vakarų ir Rytų tendencijas arba konfliktiškumą. Straipsnyje daroma išvada, jog artimiausiu laiku Ukraina gali tapti įtampos ir konfliktų tarp Rusijos ir Vakarų (pirmiausia JAV) židiniu. Antroje straipsnio dalyje atsakoma į klausimą, kaip 2005 metais rugsėjo politinė krizė, Viktoro Juščenkos ir Julijos Timošenkos aljanso skilimas, Rusijos bei Ukrainos dujų konfliktas gali veikti šalies užsienio politikos tendencijas iki 2006 metų kovo Rados rinkimų. Straipsnyje pažymima, jog, nepaisant sudėtingos socialinės ir ekonominės situacijos, politinių krizių Kijevas stengėsi išlaikyti provakarietišką užsienio politikos kursą. Ypač suaktyvėjo Ukrainos bendradarbiavimas su NATO bei regioninė Kijevo politika. Tokias tendencijas Ukrainos užsienio politikoje aktyviai remia JAV, taip tikėdamasi vakarinėje NVS dalyje sukurti atsvarą Rusijos siekiams atkurti čia savo įtaką. Antra vertus, toks Kijevo aktyvumas aštrina santykius su Maskva. Straipsnyje teigiama, jog tolesnis Ukrainos ir Vakarų struktūrų bendradarbiavimas priklausys nuo 2006 metų kovo mėnesio Rados rinkimų.

Įvadas

Paprastai studijose, kuriose aptariama Ukrainos raida po Šaltojo karo, daugiausia dėmesio skiriama valstybingumo konsolidacijos, ekonominių – politinių reformų įgyvendinimo klausimams. Taip pat plačiai aptarinėjamos Ukrainos saugumo bei užsienio politikos kaitos tendencijos, vadinamosios daugiavektoriškumo politikos sklaida, santykiai su Vakarų struktūromis bei Rusija. Dažniausiai autoriai, analizuodami Ukrainos užsienio politikos dinamiką, pažymi, jog ji buvo sąlygota ypatingos geopolitinės šalies padėties. Kitaip tariant, teigiama, jog Ukrainos užsienio ir saugumo politika sąlygojama ne tik vidinių

* Dr. Vladas Sirutavičius – Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto docentas, Viešosios įstaigos „Ukrainos institutas“ direktorius. Adresas: Vokiečių 10, 01130 Vilnius, tel. 8 5 2514138, el. paštas: siruvlad@takas.lt.

veiksnių specifikos (regionalizmo, specifinės „oligarchinės politinės“ sistemos), bet ir tos aplinkybės, kad šalis yra dviejų „persidengiančių integracinių erdvių“ sandūroje. Pažymima, jog Ukraina yra veikiamą Vidurio Rytų Europą išsiplėtojusiu Vakarų struktūrų „kaimynystės“, pasireiškiančios vadinamosiomis Europos Sąjungos ir NATO Rytų politikomis ir kartu tiesiogiai veikiamą Rusijos¹.

Pastebėtina, jog šiuo metu vis dažniau diskutuojama apie politinio režimo transformaciją 2004 metų pabaigoje – 2005 metų pradžioje. Anot optimistų, Oranžinė revoliucija sudarė palankias prielaidas politinės bei ekonominėms reformoms šalyje bei spartesnei Ukrainos integracijai į Vakarų struktūras. Atsargesnio požiūrio autoriai mano, kad Oranžinė revoliucija susiduria su vis sunkesniais išbandymais šalies viduje, o tai neigiamai veikia ir integracijos į Vakarų struktūras politinį kursą. (Beje, tokias nuostatas patvirtina 2005 metais rugsėjo mėn. kilusi valdžios krizė ir provokarietišku, demokratinį jėgų skilimas.) Vis dažniau pasigirsta vertinimų, jog Oranžinė revoliucija nepasiekė savo svarbiausių tikslų².

Šis straipsnis turi du svarbiausius tikslus. Pirma, išsiaiškinti, kokie vidiniai ir išoriniai veiksniai sąlygojo politinio režimo transformaciją 2004 metų pabaigoje – 2005 metų pradžioje. Taigi siekiama atsakyti į klausimą, kodėl Ukrainoje tapo įmanoma Oranžinė revoliucija. Remiamasi prielaida, jog politinio režimo transformaciją veikė ne tik vidinės aplinkybės (pavyzdžiui, politinės sistemos ypatybės), bet ir *struktūrinio persidengimo* pobūdis. Kitaip tariant, Vakarai ir Rusija vertina Ukrainą kaip strategiškai svarbią valstybę, todėl ji tampa ypatingu varžybų dėl įtakos tarp Vakarų struktūrų ir Rytų objektu. Pažymėtina, jog struktūrinis persidengimas yra dinaminis procesas: jis gali sąlygoti stabilumo ir bendradarbiavimo tarp Vakarų ir Rytų tendencijas arba konfliktiškumą.

Antra, straipsnyje siekiama atsakyti į klausimą, kaip rugsėjo politinė krizė ir, kas dar svarbiau, kaip Viktoro Juščenkos ir Julijos Timošenkos aljanso skilimas gali veikti šalies užsienio politikos tendencijas per artimiausią laiką, t. y. iki 2006 metų kovo Rados rinkimų.

¹ Žr.: Bugajski J., *Cold Peace. Russia's New Imperialism*, West-Port: Praeger Publisher, 2004, p. 79–95; Brzezinski Z., *The Grand Chessboard. American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*, Basic Books, 1997, p. 126–138. Taip pat lietuvių autorių Laurinavičius Č., Motieka E., Statkus N., *Baltijos valstybių geopolitikos bruožai XX amžius*, Vilnius, LII leidykla, 2005, p. 357–374.

² Palyginti Kuzio T., „From Kuchma to Yushchenko. Ukraine's 2004 Presidential Elections and the Orange Revolution“, *Problems of Post-Communism*, vol. 52, no. 2, March/April 2005, p. 29–42 ir D'Anieri P., „What Has Changed in Ukrainian politics? Assessing the implications of Orange Revolution“, *Problems of Post-Communism*, vol. 52, no. 5, September/October 2005, p. 82–91.

1. „Oranžinė“ režimo transformacija: vidinės ir išorinės priežastys

Problema, kurią aptarsime šioje dalyje, trumpai galima būtų suformuluoti taip: kodėl Ukrainoje sužlugo politinės valdžios „perdavimo“ procesas? Kitaip tariant, kodėl dominuojančiam politiniam elitui, jo lyderiui, net ir naudojantis vadinamojo administracinio resurso teikiamomis galimybėmis bei manipuliuojant „demokratiniais rinkimais“, vis dėlto nepavyko išsaugoti (perduodant valdžią savo statytiniui) įtakos politinėje sistemoje. Beje, kitose NVS erdvės šalyse ši politinė „operacija“ paprastai būdavo realizuojama pakankamai sėkmingai. Akivaizdu, jog Ukrainoje vykę prezidento rinkimai turėjo tik pridengti, užmaskuoti „valdžios perdavimą“. Toki „valdžios perdavimo“ žlugimo procesą analitikai ir pavadino revoliucija³.

Paprastai teorijose, kuriose aiškinamos revoliucijų priežastys bei pobūdis, pažymima, jog jų raidą (sėkmę ar nesėkmę) lemia vidinių (struktūriniai) bei išorinių (tarptautinės aplinkos poveikis) veiksnių kombinacija. Panašiai bandoma aiškinti ir įvykius Ukrainoje. Štai Dmitrijaus Trenino teigimu, „buržuazinės demokratinės revoliucijos“ Ukrainoje negalėjo sukelti vien tik išorinio veiksnio poveikis: Vakarų įtaka ar Kremliaus klaidos. Egzistavo ir svarbios vidinės priežastys: L. Kučmos siekis visokiais būdais išsaugoti valdžią, režimo krizė, politinio elito skilimas, opozicijos teisingai pasirinkta taktika, vidurinėsios klasės mobilizacija Kijeve, masinių informacijos priemonių poveikis, galiausiai režimo nesugebėjimas griebtis prievartos ir neutralizuoti opozicijos lyderius⁴.

Panašiai, tik jau kaip „oranžinė revoliucija“, aiškinama ir Vakarų analitikų studijose. Jose pabrėžiama, kad revoliucija Ukrainoje buvusi „demokratinė revoliucija“ Vidurio Europoje, vėliau Serbijoje bei Gruzijoje tąsa. Iš esmės jas galima vertinti kaip „visuomenių sukilimą“, tiesa, taikų prieš korumpuotus, nedemokratinus režimus⁵. Žemiau aptarsime kelis struktūrinius veiksnius, mūsų nuomone, turėjusius reikšmingos įtakos revoliucinei politinės krizės Ukrainoje atomazgai.

1.1. Vidinės režimo transformacijos prielaidos

1.1.1. Politinio režimo pliuralizmas

Neneigiant tos aplinkybės, jog Leonido Kučmos režimas buvo nedemokratinis, vis dėlto reikėtų pažymėti, kad jis išliko pakankamai *pliuralistinis bei atviras*. Kitaip tariant, opozicija, nors ir administraciniu būdu ribojama, turėjo santykiškai neblogas politinio veikimo sąlygas. Ši aplinkybė leido apie populia-

³ Pipes R., „In „Bordeland“. The Struggle for Ukraine“, *National Review*, December 27, 2004, p. 20.

⁴ Тренин Д., „Внешнее вмешательство в события на Украине и Российско – Западные отношения“, *Московский центр Карнеги. Брифинг*, вып.2., т. 7, 2005, с. 1–6.

2001 metais Kučmos atleistą ekspremjerą Viktorą Juščenką susitelkti įvairioms, dažnai ideologiniu pagrindu vienai kitą oponuojančioms partijoms ir organizacijoms, kurias iš esmės vienijo vienintelis tikslas – Kučmos režimo pakeitimas. Taip susiformavo blokas „Mūsų Ukraina“, kurį sudarė dešimt politinių partijų bei organizacijų. Bloko elektorato branduoliu tapo Vakarų ir iš dalies Vidurio Ukraina. Politinių partijų ir organizacijų spektre blokas „Mūsų Ukraina“ pasistengė „užimti“ provakarietiškos politinės jėgos nišą.

Judėjimo „Mūsų Ukraina“ pozicijos Ukrainos politinėje sistemoje sustiprėjo, kada prie jo prisijungė Julijos Timošenkos vadovaujama politinių partijų koalicija. Ir Juščenka, ir Timošenko buvo išeiviai iš Kučmai artimos valdžios nomenklatūros (Timošenko priklausė vienai iš Dnepropetrovsko klanu atšakų, kuriai vadovavo Ministro Pirmininko pareigas ėjęs Pavelas Lazarenko). Tačiau vėliau nuo režimo jie nutolo ir galiausiai kovą su Kučma bei vadinama oligarchine valdžios sistema pavertė pagrindiniu savo politinės kovos objektu. Šis Juščenkos ir Timošenko aljansas pasirodė labai produktyvus prezidento rinkimų Ukrainoje metu, abu opozicijos lyderiai gerai papildė vienas kitą: Juščenka demonstravo nuosaikesnę, evoliucinę liniją, o J. Timošenka – radikalią ir revoliucinę.

Apskritai kalbant, apie 2004 metų vidurį Ukrainoje aiškiai susiformavo du tarpusavyje konkuruojantys, reprezentuojantys dvi skirtingas šalies raidos vizijas „politiniai blokai“. Pirmasis – valdžiai oponuojantis Juščenkos ir Timošenko tandemas, apie kurį telkėsi „Mūsų Ukraina“ blokas, antrasis telkėsi apie Kučmos remiamą pretendentą į prezidentus Ukrainos vyriausybės vadovą Viktorą Janukovičių ir jo vadovaujamą politinį bloką „Už vieningą Ukrainą“. Šio politinio aljanso pagrindą sudarė Regionų partija, atstovaujanti Donecko pramonininkų interesams. Juščenka ir ji remiančios politinės jėgos save reprezentavo daugiau kaip provakarietišką jėgą, o Janukovičiaus ir ji remiančios politinės struktūros pasisakė už glaudesnius santykius su Rusija. Paprastai tokių dviejų didelių politinių blokų ar aljansų, kurie deklaruoja priešingą šalies raidos kryptis, susidarymas sparčiai politizuoja bei poliarizuoja visuomenę ir šia prasme formuoja prielaidas „revoliucinei situacijai“⁶.

Svarbu pastebėti ir tą aplinkybę, jog Ukraina L. Kučmos prezidentavimo laikotarpiu išliko ne tik pliuralistinė, bet ir *atvira* Vakarų demokratinių struktūrų įtakoms. Ši aplinkybė suvaidino svarbų vaidmenį prezidento rinkimų metu⁷. Prezidento rinkimus, ypač antrojo turo, stebėjo beprecedentis įvairių užsienio demokratinių organizacijų bei institucijų stebėtojų skaičius. Būtent jų rinkimų vertinimas formavo bendrą Vakarų (ES ir JAV) ir pačių ukrainiečių požiūrį į antrojo turo prezidento rinkimus kaip į neskaidrius, nedemokratinus ir falsifikuotus. Galiausiai Ukrainoje, pirmiausia didesniuose miestuose, ypač Kijeve, aktyviai veikė pilietinės organizacijos (pvz., „Pora“), kurių pagrindinis tikslas buvo pasipriešinti valdžios siekiamis legitimizuoti neteisingus rinkimus.

⁵ Karatnycky A., „Ukraine’s Orange Revolution“, *Foreign Affairs*, Mar/Apr, 2005, vol. 84, Issue 2.

⁶ Tilly Ch., *European Revolutions 1492–1992*, Blackwell, 1993, p. 29–51.

⁷ Chand K. V., „Democratisation from the outside in: NGO and international efforts to promote open elections“, *Third World Quarterly*, vol. 18, no. 3, 1997, p. 543–550.

1.1.2. Oligarchinės politikos ypatybės

Analizuojant Ukrainos politinės sistemos ypatybes, jai būdingą „demokratijos deficitą“, dažnai teigiama, jog demokratijos „stygių“ sąlygoja ir tiesioginis stambių verslofinansinių arba dar kitaip vadinamų oligarchinių grupių suaugimas su politine valdžia. Plačiau nediskutuodami su šia prielaida, pastebėsime, jog apie 2000 metus išryškėjo oligarchinės sistemos krizė, „atvedusi“ šalį prie revoliucinės režimo transformacijos.

Paprastai Ukrainoje skiriamos kelios stambiausios dėl įtakos aukščiausiai politinei valdžiai tarpusavyje besivaržančios „oligarchinės grupės“. Tai Dniepropetrovsko grupė (jai priklauso L. Kučmos žentas Viktoras Pinčukas), Kijevo grupė (šios grupės įtakingiausiu atstovas Viktoras Medvečiukas buvo ir L. Kučmos administracijos vadovas), Donecko grupė, kuriai vadovavo Rinatas Achmetovas, buvo glaudžiai susijusi su V. Janukovičiumi.

Be šių stambiausių oligarchinių grupių, Ukrainoje egzistavo ir daug daugiau smulkesnių ekonominiu ir politiniu požiūriu ne tokių įtakingų grupių bei neformalių susivienijimų. Bendras Ukrainos ekonomikos augimas sudarė prielaidas tokių smulkesnių grupių formavimuisi⁸. Pradžioje šių grupių poveikis labiau reiškėsi regionuose. Pavyzdžiui, vienas iš pagrindinių finansinių V. Juščenkos rėmėjų Piotras Porošenko stiprias ekonomines bei politines pozicijas turėjo vakarinėje Ukrainos dalyje. Sustiprinusios savo poveikį regionuose, tokios grupės bei jų lyderiai darėsi nepatenkinti „uždara“ oligarchine sistema, kuri vis labiau trukdė jų verslo ir politinės įtakos plėtrai. Prezidento rinkimai tokioms grupėms sudarė „politinę galimybę“ išsikovoti daugiau įtakos politinės sistemos centre, o tai turėjo atverti naujas galimybes ir jų verslo plėtrai.

Dar vienas oligarchinės sistemos krizės požymis buvo susijęs su prezidento vaidmens pokyčiu. Ukrainos oligarchinėje sistemoje prezidentas *de facto* atliko interesų tarp skirtingų grupių derintojo arba tarpininko vaidmenį. Kučmai iki 2000 metų pradžios pavykdavo vykdyti šias funkcijas, jis buvo ir pakankamai aktyvus, ir stiprus prezidentas, sugebantis bent jau formaliai išlaikyti tam tikrą distanciją nuo oligarchinių grupių. Tačiau apie 2000–2001 metus prezidento prestižas, pasitikėjimas juo smuko, o drauge sumažėjo ir jo faktinė galia. Taip atsitiko dėl politinių skandalų (G. Gongadzės nužudymas) bei praktiškai visiškai neskaidrios privatizacijos, kuri kėlė smulkesnių verslo grupių bei apskritai visuomenės nepasitenkinimą. Taigi oligarchinė sistema, paremta prezidento balansavimu tarp stambiausių verslo grupių, įžengė į kritinę stadiją. (2004 metais L. Kučmos populiarumas visiškai smuko, juo pasitikėjo tik apie 3 proc. gyventojų.)

Siekdamas saugumo, pirmiausia savo interesų apsaugojimo, Kučma buvo priverstas vis labiau šlietis prie vienos oligarchinės grupės, tuo tik dar labiau didindamas visuomenės nepasitenkinimą ir spaudimą. Visuomenės kritikos ir nepasitenkinimo objektu tapo jau ne vien tik prezidento asmuo, viena ar kita

⁸ 2002 m. Ukrainos BVP išaugo 5,2 proc., 2003 m. jau 9,4 proc., o 2004 m. – 12,5 proc. Apskritai nuo 1999 m. iki 2004 m. Ukrainos BVP padvigubėjo žr. Karatnycky (5 išnaša) p. 87.

oligarchų grupė, bet visa sistema. Šia situacija opozicinės jėgos gerai pasinaudojo, save pateikdamos kaip kovotojus su korumpuota „oligarchine“ politine bei ekonomine sistema.

1.1.3. Regionalizacija ir politika

Prezidento rinkimų eiga parodė, jog šalies regioninė specifika, Ukrainos regionų geopolitinė orientacija ir gravitacija aiškiai veikia rinkėjų pasirinkimą ir elgesį. Per visus tris prezidento rinkimų turus Juščenka didžiausios paramos susilaukdavo vakariniuose Ukrainos regionuose, o Janukovičius – rytiniuose ir pietiniuose⁹. Todėl, mūsų manymu, ne mažiau svarbus sėkmingai revoliucijai (geopolitiniu požiūriu suvaidinęs tikriausiai lemiamą vaidmenį) buvo tas faktas, jog Juščenka ir jo rėmėjai nugalėjo centriniame Kijevo regione ir pačioje šalies sostinėje. Palyginimui pateiksime kelis duomenis: Jušenka Kijevo regione per tris rinkimų turus atitinkamai surinko 59,72, 76,36, 82,70 proc. rinkėjų balsų, o pačiame Kijevo mieste – atitinkamai 62,3, 74,36, 78,37 proc.¹⁰ Ši aplinkybė padėjo opozicijai ne tik greitai mobilizuoti savo rėmėjus bei vykdyti masinę pasipriešinimo akciją, bet ir buvo netikėta Janukovičiui, kuris šalies sostinėje praktiškai atsidūrė visiškoje izoliacijoje, negalėjo ne tik efektyviai vykdyti savo funkcijų, bet ir telkti savo rėmėjų.

1.2. Oranžinė revoliucija ir geopolitika

Vis dėlto aiškinant politinės krizės Ukrainoje atomazgą, pabrėžiama *išorinių veiksnių įtaka* arba pažymimos geopolitinės Oranžinės revoliucijos priežastys. Pirmiausia teigiama, jog Ukraina, atsidūrusi ypatingoje Vakarų ir Rusijos geopolitinių interesų sankirtoje, buvo veikiamą tiek Vakarų, tiek Rusijos poveikio ir „dalyvavimo“ rinkimuose. Vakarai, pirmiausia JAV, ir Rusija turėjo savo palaikomus kandidatus. Vakarai pasirodė efektyviau, todėl ir nugalėjo, taip pat sustiprino savo įtaką vakarinėje NVS dalyje ir sudavė rimtą smūgį V. Putino regioninėms ambicijoms. Remiantis tokia geopolitine logika, Rusijoje Juščenkos išrinkimas dažnai buvo interpretuojamas kaip Vakarų gerai suplanuota ir atlikta „speciali operacija“¹¹.

Net ir nesutinkant su tokiais sąmokslų teorijos logikai būdingais samprotavimais, tektų pripažinti, jog *išorės poveikis* arba paaštrėjusi *konkurencija* Ukrainoje tarp Vakarų ir Rusijos buvo svarbus veiksnys, kuris veikė politinę krizę Ukrainoje bei jos atomazgą. Manytume, kad taip atsitiko dėl kelių pagrindinių

⁹ Ukrainos vyriausios rinkimų komisijos duomenys. Žr. www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011, 2005 02 14.

¹⁰ Ten pat.

¹¹ Turbakov I., „Wanted: Compatative Ideology and Attractive Social Model to Help Russia Retain its Crumbling Sphere of Influence“, *Eurasia Daily Monitor*, vol. 2. Issue 10, (January 14) 2005; Жовер В., „Творцы революций“, www.archipelag.ru 2005 05 27; Шайхудинов Р., „Демократия в условиях спецоперации: как убить государство“, www.archipelag.ru 2005 05 27.

priežasčių. *Pirma*, Vakarai (labiau JAV) ir Rusija prezidento rinkimus Ukrainoje įvertino kaip strategiškai reikšmingus, t. y. galinčius nulemti tolesnę šalies geopolitinę orientaciją. *Antra*, Ukrainos atžvilgiu svarbiausi „išoriniai veikėjai“ (JAV, ES bei Rusija) laikėsi skirtingų politinių linijų. V. Putinas, pasinaudodamas rinkimais, siekė tiesiogiai sustiprinti Rusijos įtaką Ukrainoje, o Vakarai – paspartinti demokratizacijos procesus Ukrainoje ir taip plėsti savo įtaką. *Trečia*, reikia turėti galvoje, jog vadinamasis Vakarų struktūrų ir Rusijos interesų persidengimas NVS erdvėje yra dinaminis procesas, kuris suponuoja nuolatinę konkurenciją. Tiesa, ši dėl abipusio suinteresuotumo neperauga į tiesioginius konfliktus. Tai reiškia, jog ir Vakarai, ir Rusija, pasinaudodamos vidine politine šalių konjunktūra, stengiasi (ir stengsis) konkuruoti juose dėl įtakos.

1.2.1. Putino Ukrainos projektas

Galima teigti, jog Kremlius prezidento rinkimus Ukrainoje stengėsi išnaudoti kaip priemonę, konsoliduojant Rusijos įtaką Ukrainoje ir paspartinant Vieningos ekonominės erdvės (VEE) struktūros formavimąsi. Tokios struktūros sukūrimas būtų sustiprinęs Maskvos pozicijas ne tik posovietinėje NVS erdvėje, bet, kas dar svarbiau, būtų pakėlęs ir tarptautinį Putino prestižą.

O štai Kazachstano, ar tuo labiau Baltarusijos, požiūris į Rusijos formuojamą VEE projektą buvo iš esmės teigiamas, oficialusis Kijevas ilgą laiką dvejojo ir laviravo, tikėdamasis išgauti nuolaidų iš Vakarų. Tačiau jau 2003 metų L. Kučma suaktyvino savo bendradarbiavimą VEE organizacijoje. Bendradarbiavimas VEE numatė ir bendrą politinių struktūrų kūrimą. Akivaizdu, jog ekonominės ir menamos politinės integracijos gilinimas galiausiai būtų izoliavęs Ukrainą nuo Vakarų struktūrų.

Prieš rinkimus atrodė, jog Maskvos skaičiavimai dėl jai palankios prezidento rinkimų kampanijos baigties turi labai rimtą politinį, ekonominį bei socialinį pagrindą. Ukrainoje egzistavo stiprios verslo grupės bei politinės jėgos, turinčios glaudžius santykius su Rusija, žymi Ukrainos gyventojų dalis prioritetu laikė santykius su Rusija arba su „slaviškų valstybių sąjunga“. Kremlius turėjo geras informacines bei finansines galimybes veikti rinkimų procesą ir galiausiai 2004 metų rudenį asmeninis Vladimiro Putino populiarumas Ukrainoje buvo ištis didelis (jis buvo laikomas pačiu populiariausiu politiku¹²). Kremliaus požiūriu, įtakai Ukrainoje plėtoti susidarė palanki ir tarptautinė situacija: JAV buvo užsiėmusios prezidento rinkimais bei karu Irake, o ES – naujų narių integracija ir Konstitucijos priėmimo klausimu.

Įvertindamas strateginę rinkimų reikšmę bei turimus resursus, Kremlius pasirinko pakankamai paprastą politinę liniją – paremti vieną parankesnę pretendantą. Kandidatas į prezidentus Janukovičius savo programinėse kalbose žadėjo atsisakyti Ukrainos siekio tapti NATO nare, siūlė rusų kalbai suteikti valstybinės kalbos statusą bei įvesti dvigubą pilietybę¹³. Neslepiamą palanku-

¹² Trenin (4 išnaša) p. 2. Мошес А., „Двойное расширение и российско-украинские отношения“, Московский центр Карнеги. Между Востоком и Западом. Украина и Белорусия на Европейском пространстве, Москва, 2003, с. 12–16.

¹³ „Украина выбирает президента и место на карте мира“, www.korespondent.ua 2004 10 04.

mą šiam kandidatui ėmė demonstruoti oficiali Rusijos žiniasklaida. Savo paramą pretendentui asmeniškai parodė ir pats Rusijos prezidentas, nes bent du kartus apsilankė Kijeve bei bendravo tik su Janukovičiumi (vėliau, po antrojo turo, V. Putinas jį netgi pasveikino su pergale, nors oficialūs prezidento rinkimų rezultatai dar nebuvo paskelbti¹⁴). Kartu Rusija atmetė bendradarbiavimo su Juščenka galimybę. (Teigiama, jog dar 2004 metų pavasarį Juščenkos aplinka bandė užmegzti asmeninius kontaktus su V. Putinu, tačiau Kremlius į iniciatyvą neatsakė¹⁵. Tam įtakos, matyt, turėjo ta aplinkybė, jog Maskva V. Juščenką suvokė kaip Vakarų palaikomą kandidatą.)

Todėl visiškai suprantama, jog Juščenkos pergalė Maskvoje buvo interpretuota kaip strateginis, geopolitinis ir pagaliau paties Rusijos prezidento Vladimiro Putino pralaimėjimas. *Pirma*, iškilo reali grėsmė Rusijos proteguojamam VEE projektui, o kartu ir Maskvos dominavimui NVS erdvėje. *Antra*, prezidento rinkimų kampanija Ukrainoje ir jos baigtis parodė, jog Rusijos įtaka NVS regione ir toliau silpnėja. Kitaip tariant, Kremlius pasiūlytas naujas NVS šalių integracijos modelis (VEE) neatlaiko konkurencijos su Vakarų siūlomomis bendradarbiavimo formomis. *Trečia*, politinė krizė Ukrainoje pademonstravo Kremlius ir asmeniškai paties Rusijos prezidento nekompetenciją. Nors ir, atrodytų, turėdama daug palankesnes aplinkybes veikti Ukrainoje, Maskva jomis taip ir nesugebėjo deramai pasinaudoti. Galiausiai Putinas buvo priverstas trauktis ir sutiko su Vakarų pasiūlytą krizės suregulavimo scenarijumi – surengti pakartotinius antrojo turo balsavimus.

1.2.2. Vakarai ir Ukrainos demokratizacijos projektas

Iš esmės Vakarai (labiau JAV nei ES) taip pat vertino rinkimus kaip strateginius, t. y. galinčius turėti įtakos ne tik Ukrainos valstybės raidos perspektyvoms ar Rusijos dominavimui NVS regione, bet apskritai Vakarų – Rusijos santykiams. Manytume, jog Vakarais (pirmiausia JAV) gąsdino ne tik Kremlius siekiai stiprinti savo įtaką Ukrainoje ar konsoliduoti dominavimą NVS, bet ir pokyčiai Rusijos vidaus politikoje. Putino pastangos didinti prezidento galias, stiprinti „valdžios vertikale“ Vakaruose vis dažniau buvo vertinamos kaip atsišaukimas nuo demokratijos. Vakarų, pirmiausia JAV, taip pat naujųjų ES narių požiūriu tokios vidinės Rusijos tendencijos bei Maskvos siekiai sustiprinti savo įtaką Ukrainoje reiškė ne ką kita, bet Kremlius bandymą atkurti savo dominavimą visame Vidurio Rytų Europos regione. Vašingtono vertinimu, tokių tendencijų plėtotė destabilizuotą situaciją tarp naujųjų ES bei NATO narių, o tai keltų grėsmę ne vien tik euroatlantiškiems ryšiams, bet ir galėtų gerokai sustiprinti kontinento išivyravimo tendencijas Europoje.

Šalia strateginių ir geopolitinių argumentų, formavusių požiūrį į rinkimus Ukrainoje, egzistavo ir ideologinis imperatyvas – posovietinės erdvės demokratizacija. Demokratijos įtvirtinimas ne tik prisidėtų prie Ukrainos stabili-

¹⁴ Zarakhovich P., Calabresi Y., etc. „The Orange Revolution“, *Time*, 06 12 2004.

¹⁵ Trenin (4 išnaša) p. 2.

zacijos ir taip sudarytų prielaidas jos integracijai su Vakarų struktūromis, bet ir apskritai turėtų teigiama, stabilizuojantį poveikį visam Vidurio Rytų Europos regionui.

Todėl visiškai suprantama, kodėl Vašingtonas nepaisydamas Irako krizės „išitraukė“ į prezidento rinkimus Ukrainoje. Tiesa, formaliai George W. Busho administracija nepalaikė nė vieno kandidato (neformaliai – Juščenką), o pasisakė už skaidrių, teisingų ir demokratinių rinkimų organizavimą, tikėdamiesi, jog tokių rinkimų atvejų turėtų laimėti Juščenka. Anot JAV Valstybės departamento ataskaitų Kongresui, būtent tokios strategijos Vašingtonas laikėsi jau nuo pat 2004 metų pradžios. Pagrindinė finansinė parama buvo skiriama nevyriausybinei žiniasklaidai, įvairioms Ukrainos nevyriausybinėms organizacijoms, kurios kaip tik ir turėjo užtikrinti rinkimų skaidrumą. Daug lėšų Vašingtonas tiesiogiai skyrė stebėtojų išlaikymui. Beje, didžioji dalis amerikiečių paramos apskritai buvo skiriama iš ir per įvairius nevyriausybinis fondus bei organizacijas, kurių pagrindinis uždavinys buvo skatinti demokratijos plėtrą posovietinėje erdvėje. Valstybės departamento teigimu, tokiems tikslams 2004 metais buvo skirta apie 13,8 mln. dolerių¹⁶.

Artėjant rinkimams, JAV ėmė vis aktyviau spausti oficialų Kijevą, jog būtų užtikrinti teisingi rinkimai. 2004 metų spalio mėn. pradžioje Bendruomenių rūmai priėmė specialią Ukrainos rinkimų rezoliuciją, reikalavusią, jog oficialus Kijevas užtikrintų teisingus ir sąžiningus rinkimus¹⁷. Spalio viduryje ir lapkričio mėn. jau Valstybės departamentas padarė kelis pareiškimus dėl rinkimų Ukrainoje, perspėdamas Ukrainos valdžią dėl pasekmių už rinkimų pažeidimus. Specialiai rinkimams stebėti Baltieji rūmai siuntė į Kijevą senatorių Richardą Lugarą. Beje, senatorius po antrojo rinkimų turo (lapkričio 22 d.) pareiškė, jog Ukrainos valdžia įsivėlusį rinkimų rezultatų klastojimą ir nesistengė užtikrinti sąžiningų rinkimų. Pagaliau lapkričio 25 d. JAV Valstybės sekretorius Collinas Powellas, remdamasis įvairių tarptautinių (pirmiausia ESBO misija) bei nevyriausybinių organizacijų, stebėjusių rinkimus ir užfiksavusių gausybę pažeidimų, išvadomis, pareiškė, jog Vašingtonas nepripažins rinkimų Ukrainoje rezultatų. Tą pačią dieną pareiškimą padarė ir ES, tiesa, gerokai švelnesnį. Anot tuo metu ES pirmininkavusio Olandijos premjero Jan Peter Balkenendės, prezidento rinkimai neatspindėjo ukrainiečių troškimų.

Prasidėjus masinėms Juščenkos rėmėjų protesto akcijoms, Vašingtonas ir toliau spaudė oficialų Kijevą, perspėdamas nenaudoti jėgos prieš protestuotojus, pradėti derybas su opozicija bei ragino organizuoti tikrus, demokratinius rinkimus. ES laikėsi iš esmės tų pačių nuostatų (Balkenendė gruodžio 1 d. Putinui pakartojo tuos pačius reikalavimus, kaip ir Vašingtonas). Neabejotina, jog toks p ES ir JAV pozicijų bendrumas iš principo privertė Ukrainos valdžią ieškoti kompromisinių politinių sprendimų ir derėtis su opozicija. Galiausiai gru-

¹⁶ Tefft J., Deputy Assistant Secretary for European and Eurasian Affairs. Testimony Before the House International Relations Committee, December 7, 2004.

¹⁷ „The German Marshall Fund of US in co-operation with Center for European and International Studies, Kiev“, Ukraine and the Euro-Atlantic Community: Strategy Dialogue. Summary Report of the First Session Kiev, 24–26 09 2004.

džio 3 d. Ukrainos Aukščiausias Teismas panaikino Vyriausios rinkiminės komisijos sprendimą dėl Janukovičiaus pergalės ir paskelbė, jog bus dar kartą surengtas antrasis prezidento rinkimų turas. Būtent to ir reikalavo opozicija. Tokį teismo sprendimą pasveikino ir Vašingtonas. Gruodžio 26 d. surengti pakartotini prezidento rinkimai, kuriuos stebėjo apie 12 tūkst. stebėtojų. V. Juščenka surinko 52 proc. balsų, o Janukovičius – 44 procentus. Juščenka laimėjo 17 regionų, vakaruose ir centrinėje Ukrainoje, o Janukovičius – 10 pietų ir rytų regionų.

1.2.3. Regioniniai veikėjai: Lenkijos ir Lietuvos tandemas

Nors Vakarai ir sutiko, jog krizę Ukrainoje būtina sureguliuoti politinėmis, taikiomis priemonėmis, tačiau konkretų sprendimą, kaip sureguliuoti politinę situaciją, pasiūlė naujieji ES nariai ir Ukrainos kaimynai – Lenkija bei ją parėmusi Lietuva. Pažymėtina, jog pradžioje Briuselis nerodė didesnio entuziazmo tiesiogiai įsitraukti į krizės reguliavimą. (Tyrinėtojai netgi pastebi, jog formalūs ES užsienio politikos „mechanizmai savo vaidmens krizės sureguliuojime neatliko“: ES „Troika“ šiame procese visai nedalyvavo, o pirmininkavusi Olandija vaidino antraeilį vaidmenį¹⁸.) Chavjeras Solana tik po ilgų Varšuvos įtikinėjimų sutiko užklausti kai kurių ES šalių lyderių apie jų požiūrį dėl Europos Sąjungos misijos pasiuntimo į Ukrainą. Atrodo, jog Vokietijos kancleris tokią idėją santūriai pritarė, Prancūzijos prezidento požiūris buvo skeptiškesnis. Tačiau Lenkijos iniciatyvą parėmė Vašingtonas¹⁹. Naujųjų ES bei NATO narių (Lenkijos, kurią rėmė Lietuva) iniciatyva ir dalyvavimas krizės reguliavime buvo svarbus keletu aspektų. *Pirma*, užsienio tarpininkų dalyvavimas (be Lenkijos prezidento Kwasniewskio, Lietuvos prezidento Adamkaus, tarpininkavimo misiją atliko Solana bei Rusijos Dūmos pirmininkas Gryzlovas) sustiprino įsitikinimą, jog politinę krizę galima išspręsti taikiai, be kraujo praliejimo. *Antra*, Lenkijos ir Lietuvos aktyvumas ir iniciatyvumas parodė, jog naujieji ES nariai gali praktiškai pasitarnauti Europos Sąjungos rytų politikai. *Galiausiai trečia*, užsienio tarpininkavimas dar kartą pademonstravo ribotas Rusijos galimybes, sprendžiant politinius konfliktus NVS erdvėje.

Varšuvos ir Vilniaus pasiūlytas politinio konflikto sureguliuojimo planas (jam galiausiai pritarė ir kiti tarpininkai) buvo kompromisinis, derinantis abiejų konfliktuojančių pusių interesus: organizuoti pakartotinius antrojo turo prezidento rinkimus bei padaryti pakeitimus rinkimų įstatyme. Tuo pat metu sutarta ir dėl politinės reformos principų. Numatomos politinės reformos nuostata iš esmės buvo sumažinti prezidento galias ir įtaką politinėje Ukrainos sistemoje bei sustiprinti parlamento ir vyriausybės vadovo galias. Tokie pasiūlymai tenkino ir Janukovičių, ir Juščenką, taip pat dėjo pagrindus Ukrainos politinės sistemos demokratizacijai (Politinė reforma turėtų įsigalioti po 2006 metų kovo mėn. Rados rinkimų).

¹⁸ Gromadzki G., Sushko O., Vahl M., Wolczuk K., Wolczuk R., Will the Orange revolution bear fruit? EU-Ukrainian relations in 2005 and the beginning of 2006. Stefan Batory Foundation, Warsaw, 2005, p. 15.

¹⁹ Босацкий М., Войцеховский М. „Закулисная история революции“, <http://www.inosmi.ru/translacion/218911/html> 15 04 2005.

2. Po „Oranžinės revoliucijos“: naujos užsienio politikos perspektyvos

Literatūroje, analizuojančioje Ukrainos saugumo bei užsienio politiką, paprastai pažymima, jog Juščenkos pergalė formavo prielaidą labiau provakarietiškai Ukrainos užsienio politikai²⁰. Tokias analitikų prielaidas stengėsi patvirtinti ir pats naujasis Ukrainos prezidentas. 2005 metų sausio 26 d. būdamas Strasboure ir kalbėdamas ET Parlamentinėje Asamblėjoje Juščenka pabrėžė, jog pagrindinis šalies užsienio politikos tikslas – įstoti į ES. Briuselyje NATO viršūnių susitikime vasario 22 d. jis pareiškė, jog Ukrainos užsienio politika turi du prioritetus – integruotis ir į ES, ir į NATO. Tačiau tokios politinės linijos įgyvendinimas susijęs su keliomis dilemomis.

Pirma. Ukrainos siekis spartinti integraciją į Vakarų gali sukelti įtampą Rytuose. Kitaip tariant, Kijevas, vykdydamas integracijos į Vakarų politiką, neišvengiamai paaštrintų santykius su Rusija, o santykių su Maskva paaštrėjimas gali blokuoti provakarietišką Kijevo politiką. Antra. Vakarų struktūros nei politiškai, nei ideologiškai nėra pasiruošusios Ukrainai pasiūlyti spartesnio integracijos plano. Tam įtakos turi vidinis Vakarų neapsisprendimas, nenoras aštrinti santykių su Maskva ir galiausiai objektyvus Ukrainos nepasiruošimas integruotis. Kitaip tariant, ir po „Oranžinės revoliucijos“ Kijevui teks dar pakankamai ilgą laiką susidurti su Vakarams būdinga inercija Ukrainos atžvilgiu. Ši aplinkybė gali susilpninti Ukrainos visuomenės paramą provakarietiškai naujos valdžios orientacijai, o valdžios elitą pastūmėti link „daugiavektoriškos politikos“, kuri buvo būdinga Kučmos laikotarpiui. (Beje, sociologinės apklausos rodo, kad visuomenės parama, pavyzdžiui, šalies narystei NATO išlieka pakankamai maža²¹.)

Manytume, jog naujos Ukrainos valdžios gebėjimas spręsti šias dilemas priklausys nuo vidinių ir išorinių aplinkybių.

Vidinių – ar V. Juščenkos ir J. Timošenkos blokas sugebės konsoliduoti politines jėgas ir laimėti rinkimus į Aukščiausią Radą 2006 metais. Provakarietiškų ir demokratinių jėgų pergalė būtų signalas Vakarams, jog bus vykdomos politinės bei ekonominės reformos. Kartu tai reikštų ir provakarietiško užsienio politikos kurso tęstinumą.

Išorinių – kokios pozicijų naujos Ukrainos valdžios ir jos vykdomos politikos atžvilgiu laikysis Maskva ir Vakarai.

²⁰ Kuzio T., „From Kuchma to Yushchenko. Ukraine’s 2004 Presidential Elections and the Orange Revolution“, *Problems of Post-Communism*, vol. 52, no.2, March/April 2005, p. 29–42.

²¹ Shamsur O., „Ukraine between the Major International Players“, roundtable seminar „Neighbours or Relatives?“ organized by the Finnish Institute of International Affairs in co-operation with the Embassy of Finland in Ukraine, Kiev, 04 26 2005. Apskritai visos Ukrainos mastu gyventojų parama NATO nesiekia nė 20 proc. Štai pvz., 2005 metų pradžioje atliktų apklausų duomenimis tik 15 proc. Ukrainos gyventojų pasisako už šalies prisijungimą prie Aljanso, o 48 proc. – griežtai prieš. Žr. Gorska A., „NATO mowi „tak“ Ukraine“, *Osrodek Studiow Wschodnich. Komentarze*, Warszawa, www.osw.pl 2005 10 27.

2.1. Rugsėjo vyriausybės krizė ir nauja politinė situacija šalyje

Deja, jau 2005 metų rugsėjo mėn. Juščenkos ir Timošenkos tandemas subyrėjo. Rugsėjo pradžioje vyriausybės vadovės šalininkai apkaltino Prezidentui Juščenkai artimus politikus (pirmiausia Piotrą Porošenką) korupcija. Galiausiai prezidentas nutarė atstatyti Timošenkos vyriausybę ir atsisveikinti su keliais savo politiniais bendražygiais. Taigi Timošenkos politinis blokas perėjo į opoziciją prezidentui. Ši aplinkybė tik dar labiau pagilino politinę krizę šalyje. Naująją vyriausybės vadovę Jurijų Jechanurovą Rada patvirtino tik rugsėjo 22 d. Jechanurovas buvo patvirtintas tik po to, kai jo kandidatūrą parėmė Regionų partija, vadovaujama Janukovičiaus. (Pirmą kartą Jechanurovui pritrūko deputatų balsų.) Siekdamas išbristi iš politinės krizės ir suformuoti vyriausybę, Juščenka pasirašė su Janukovičiumi susitarimą, kuriuo naujoji valdžia įsipareigojo teisiškai nepersekioti Janukovičiaus rėmėjų. Toks paktas leido suformuoti vyriausybę ir drauge stabilizavo situaciją šalyje, tačiau kartu ir suskaldė oranžinės revoliucijos rėmėjų gretas. Iš esmės tapo aišku, jog į Rados rinkimus 2006 m. kovo mėn. pavasarį Juščenka ir Timošenka eis atskirais politiniais blokais. Ši aplinkybė padidina Janukovičiaus perspektyvas laimėti Rados rinkimuose. Tiesa, atotrūkia tarp pagrindinių politinių jėgų būsimoje Radoje neturėtų būti dideli, o tai gali apsunkinti stabilios vyriausybės formavimą²². Galima spėti, jog aiškios daugumos neturinti ir nestabili vyriausybė negalės vykdyti nei būtinų, tačiau dažnai skausmingų ekonominių – socialinių reformų, nei kelti ambicingų provakarietiškos integracijos projektų.

Galima teigti, jog Oranžinės revoliucijos nugalėtojai nesugebėjo efektyviai pasinaudoti savo pergale. Jų kalbos dažnai skirdavosi nuo darbų. Šalyje praktiškai nebuvo vykdomos struktūrinės reformos, nepakankamai efektyviai kovota su korupcija, nevyko administracinė, teismų reformos, dėl nuolatinių ir prieštarūnų valdžios atstovų pareiškimų apie reprivatizaciją pablogėjo šalies investicinis klimatas, vyriausybė nevykdė savo pažadų pagrindiniam Oranžinės revoliucijos rėmėjui – smulkiam ir vidutiniam verslui. Iš esmės Timošenkos vyriausybė tęsė savo pirmtako Janukovičiaus politiką: šis prieš prezidento rinkimus didino pensijas, o Timošenko net 57 proc. sugalvojo padidinti algas biudžetininkams. Apskritai jos pasirinkta ekonominė politika analitikų vertinta kaip „socialistinė ir populistinė“²³. Tokios politikos rezultatai netruko pasi-

²² Apklausa rodo, jog didžiausias galimybes laimėti būsimus Rados rinkimus turi Regionų partija vadovaujama Janukovičiaus. Už ją balsuotų apie 20 proc. rinkėjų. „Mūsų Ukraina“, kurios garbės pirmininkas yra Juščenka, surinktų 12,5 proc. balsų. Maždaug tiek pat balsų gautų ir Timošenkos vadovaujamas blokas. Iš viso 3 procentų barjerą gali tikėtis įveikti dar trys partijos: Simoneneko vadovaujama Komunistų – 6,2 proc., Morozo Socialistų – 5,7 proc. bei Rados pirmininko Vladimiro Litvino vadovaujama Liaudies partija – 3,4 proc. Sociologinę apklausą atliko nepriklausomas Ekonominių ir politinių tyrimų Razumkovo centras, kuomet šalis išgyveno vyriausybines krizes. Žr. „прос: на выборах в ближайшее время победила бы Партия регионов“, www.korrespondent.net 2005 10 20.

²³ Аслунд А., „Предательство революции“, <http://www.inosmi.ru/translation/222224.html>, 2005 05 18; Кохен А., „Украине пора пересмотреть свою экономическую политику“, <http://www.inosmi.ru/translation/222224.html>, 2005 08 16; D' Anieri P., „What Has Changed in Ukrainian politics? Assessing the implications of Orange Revolution“, *Problems of Post-Communism*, vol. 52, no. 5, September/October 2005, p. 82–91.

reikšti – ėmė smarkiai blogėti šalies ekonominė padėtis. Štai 2004 metais BVP augimas sudarė 12 proc., 2005 metų pavasarį BVP sumažėjo iki 5 proc., infliacija išaugo 15 proc. 2005 metų rudenį BVP augimas sumažėjo iki 3,7 procento²⁴. Ekonominis smukimas pastebimas įvairiose šakose nuo žemės ūkyje iki statybų. Šalies ekonomiką krėtė naftos, mėsos, cukraus ir panašios „krizės“. Neigiami socialiniai – ekonominiai procesai mažina pasitikėjimą Juščenka ir jo naujuoju premjeru. (Apklausų duomenys rodo, kad apie 50 proc. ukrainiečių mano, jog jų gyvenimo sąlygos išrinkus Juščenką prezidentu pablogėjo, ir tik 11,5 proc. mano, kad pagerėjo²⁵.) Mažai tikėtina, jog naujam vyriausybės vadovui pavyktų iš esmės pakeisti šalies ekonomines bei socialines tendencijas šalyje, o tai reiškia, kad jėgos, siekiančios revanšo už pralaimėjimą 2004 metų prezidento rinkimuose, turi tam pakankamai geras sąlygas. Tiesa, ar joms pavyks didelės visuomenės dalies nepasitenkinimą savo socialine bei ekonomine padėtimi paversti politiniu kapitalu, kol kas nėra aišku. Juolab jog ir ekonominėje Ukrainos padangėje atsirado tam tikrų optimizmo ženklų. Naujai valdžiai efektyviai ir skaidriai pavyko užbaigti „Kryvojrižstal“ reprivatizacijos bylą: užsienio investuotojas už šią gamyklą sumokėjo išpūdingą kainą – 24 mlj. grivenų arba 4,8 mlj. JAV dol. (Priminime, jog Ukrainos biudžeto įplaukos 2004 metais buvo lygios 70 mlj. grivenų.)

Apibendrinami galime teigti, jog, skilus Juščenkos ir Timošenkos koalicijai, politinė situacija Ukrainoje komplikavosi. Iš esmės visų pagrindinių politinių grupuočių galimybės kovo mėn. Rados rinkimuose išsilygino.

2.2. Ukrainos ir Rusijos santykių perspektyvos

Maždaug iki 2005 metų pavasario atrodė, jog Kremlius santykiuose su Ukraina laikysis nuosaikios politinės linijos. Ši strategija remiasi prielaida, jog Kijevo integracija į Vakarų struktūras bent jau artimiausiu metu yra mažai tikėtina, o Rusijos ekonominės, socialinės, kultūrinės pozicijos Ukrainoje, nepaisant Juščenkos deklaruojamo provakarietiško kurso, išlieka pakankamai stiprios. Todėl Maskvai netikslinga būtų eskaluoti politinę situaciją Ukrainoje. Priešingai, reikėtų stengtis palaikyti gerus kaimyninius santykius, o tai galiausiai sustiprintų ir politinius Maskvos bei Kijevo ryšius.

Ši tendencija išryškėjo tuoj po politinės krizės, pirmojo Putino ir Juščenkos susitikimo metu 2005 metų sausio 24 d. Maskvoje. Susitikimas parodė, jog Kremlius (beje, kaip ir Kijevas) nesuinteresuotas santykių eskalavimu. Susitikimo metu šalys sutarė tęsti ekonominį bendradarbiavimą bei politinį dialogą. Tokią politinę liniją pratęsė ir Putino vizitas į Kijevą kovo 19 d. Jo metu Rusijos prezidentas pareiškė, jog Maskvai ir Kijevu būtina „panaikinti tarp šalių egzistuojančias problemas“ (originaliai ši frazė nuskambėjo išpūdingiau – „zачистит проблемы“)²⁶. V. Putinui svarbu buvo išsiaiškinti Ukrainos dalyvavimo VEE

²⁴ Найденов В., „Чюда не будет“, <http://www.grani.kiev.ua/exp.php?ni=3867&ty-pe=1&PHPSESSID=311b2aa26bd68f3306676120da54b159> 2005 09 01.

²⁵ „Почти половина украинцев считает, что при Ющенко они стали жить хуже“, www.rosbalt.ru, 2005 10 20.

²⁶ „Путин „зачистит“ российско-украинские проблемы“, *Известия*, 2005 03 21.

perspektyvas, o V. Juščenkai – ar Rusija pasirengusi kurti laisvos prekybos zoną. Konkrečių susitarimų minėtais dvišaliais klausimais nebuvo pasiekta. Tiesa, Kijevas ir Maskva sutarė vietoj komisijos tarp vyriausybių sukurti „Putino – Juščenkos“ komisiją, kurią sudarytų keturi komitetai: gynybos, tarptautinio bendradarbiavimo, ekonominio bendradarbiavimo ir humanitarinių klausimų“²⁷.

Oficialusis Kijevas, siekdama užsitikrinti dalies (ypač į Rusiją orientuoto) elektorato paramą bei nenorėdamas pabloginti ir taip ganėtinai komplikuočių santykių su Maskva, VEE atžvilgiu vykdė „pragmatinę“ politiką (Vakaruose, beje, manyta, kad po Oranžinės revoliucijos Ukrainos valdžia viešai deklaruos apie savo atsakymą dalyvauti VEE veikloje). Juščenka neatsakė dalyvauti VEE veikloje, tačiau savo dalyvavimą stengėsi visaip riboti. Naujos valdžios apsisprendimui išlaikyti ribotą ryšį su VEE įtakos turėjo ir ta aplinkybė, jog naujoje Ukrainos valdžioje yra politikų, kurių verslo interesai glaudžiai susiję su VEE erdve. Palaikydami idėją, jog Ukrainai reikia dalyvauti VEE, jie iš esmės siekia ekonominės naudos sau. Antra vertus, Kijevas vis dažniau ėmė pabrėžti, kad VEE jį labiausiai domina dvišalių santykių su Rusija vystymas. Šias tendencijas patvirtina rugpjūčio mėn. pabaigoje Rusijos Federacijoje Kazanėje vykęs VEE viršūnių susitikimas. Jo metu Ukraina situacijos neaštrino, parengė keliolika įvairių iniciatyvų, taip pat visaip stengėsi pabrėžti Rusijos ir Ukrainos dvišalių santykių svarbą²⁸.

Pažymėtina, jog Kremliaus politikoje Ukrainos atžvilgiu reiškėsi ir dar viena politinė linija, kurią sąlygiškai pavadintume *revanšine*. Jos tikslas būtų politinės įtakos Ukrainoje atkūrimas ir apskritai Rusijos įtakos vakarinėje NVS dalyje stiprinimas. Šią politinę liniją bene aiškiausiai įvardijo Kremliaus „politinis konsultantas“ Glebas Pavlovskis. Analitiko požiūriu, Rusijos valdžia Ukrainoje padariusi lemtingą klaidą, nes „dirbo“ tik su politiniu elitu, ignoruodama „socialinių veiksmų“, t. y. įvairias nevyriausybinės organizacijas. Po V. Juščenkos pergalės Maskva privalanti aktyviau bendradarbiauti su opozicinėmis naujajam režimui struktūromis, jas panaudodama savo interesams įgyvendinti. (Anot G. Pavlovskio: „...ponas Juščenka negali būti laikomas asmeniu, turinčiu išimtinės teises išreikšti Ukrainos visuomenės, politinių ir nevyriausybinių organizacijų interesus“²⁹.) Taigi artimiausias Maskvos uždavinys būtų pasiekti, jog Rados rinkimus (2006 metų kovo mėn.) laimėtų opozicinės naujajam režimui prorusiškos jėgos³⁰.

Juščenkos ir Timošenkos konfliktas, vis labiau aštrėjantys santykiai tarp politinių jėgų formuoja prielaidas Maskvai dar labiau suaktyvinti politiką Ukrainoje. Antra vertus, atrodo, jog bent jau dalis Ukrainos politinio elito, siekdami stiprinti savo politines pozicijas, stengiasi kaip galima aktyviau išnaudoti „Maskvos veiksmų“ (tikėtina, jog artėjant rinkimams tai bus daroma dar aktyviau). To-

²⁷ Ten pat.

²⁸ „Ющенко: Украина будет участвовать в ЕЭП“, www.Korrespondent.net, 2005 08 22.

²⁹ Sokor V., „Kremlin redefining policy in „post-soviet“ space“, *Eurasia daily Monitor*, February 8, 2005.

³⁰ Dar aštriau Ukrainos atžvilgiu pasisakė žinomas rusiškosios euroazijinės geopolitinės minties atstovas Duginas. Jo teigimu, Kremlius turėtų ne tik bandyti politiškai izoliuoti Juščenką, bet ir skatinti Ukrainos rytuose separatistines tendencijas.

kią politinę logiką diktuoja įsitikinimas, kad, norint laimėti rinkimus (pirmiausia rusiškuose šalies regionuose), būtina užsitikrinti Kremliaus paramą. Matyt, tokie ar panašūs svarstymai paskatino ekspremjerę Timošenko beveik slapčia vykti į Maskvą, o Rusijos prokuratūrai panaikinti baudžiamąją bylą buvusiai premjerei.

Vis dėlto efektyviausias Rusijos įtakos Ukrainoje instrumentas išlieka energetika. Šią prielaidą patvirtina 2005 metų pabaigoje tarp šalių kilęs dujų konfliktas ir jo pasekmės. Konfliktas baigėsi ne tik neskaidriu Maskvos ir Kijevo susitarimu, bet ir sukėlė dar vieną politinę krizę Ukrainoje. Oponuojančios Juščenkai politinės jėgos Radoje apkaltino Jechanurovo vyriausybę nemokėjimu derėtis su Rusija ir motyvuodamos išgaliojusia politine reforma, ją atstatydino. Už vyriausybės atstatydinimą kartu balsavo Janukovičiaus ir Timošenkos politiniai blokai.

Taigi dujų konflikto „suregulavimas“ nepakėlė prezidento Juščenkos prestižo, prieštaravimai tarp Oranžinės revoliucijos bendražygių dar labiau paštrėjo, o Janukovičiaus ir Regionų partijos pozicijos sustiprėjo. Apskritai galima teigti, jog, artėjant rinkimams į Aukščiausiąją Radą, Maskva sustiprino savo pozicijas Ukrainoje. Antra vertus, nepriklausomai nuo to, kokia vyriausybė bus sudaryta po kovo mėn. įvyksiančių Rados rinkimų, ji pirmiausiai bus priversta su Rusija spręsti dujų kainos ir dujų tiekimo klausimus. (Pagal susitarimą, „kompromisinė“ dujų kaina Ukrainai galioja tik iki 2006 metų liepos mėn.) Manytume, jog būtent energetika artimiausioje ateityje ir bus svarbiausias Rusijos politinės įtakos Ukrainoje išsaugojimo instrumentas.

2.3. Ukraina ir Vakarai: gilesnės integracijos link?

Paprastai teigiama, jog iki Oranžinės revoliucijos Vakarų struktūros, tai labiau būdinga ES, prioritetiniais NVS erdvėje laikė santykius su Rusija. Tuoj po Juščenkos pergalės imta svarstyti, ar neįvyks lūžis Vakarų ir Ukrainos santykiuose. Manytume, jog panašiai kaip Juščenka Vakarų atžvilgiu, taip ir Vakarai Ukrainos atžvilgiu susiduria su dilema: ES ir NATO, plėsdami bei stiprindami bendradarbiavimą su Ukraina, kartu stengiasi vystyti kooperacinius santykius su Rusija ir nenorėtų, kad bendradarbiavimas su Kijevu komplikuočiau santykius su Maskva.

Manytume, jog tokiai politinei ir geopolitinei logikai labiau linkusi pasiduoti ES. Tiesa, reikia turėti galvoje, jog anaipol ne visų ES svarbiausių institucijų bei šalių – narių pozicijos bendradarbiavimo su Ukrainos ir jos narystės Sąjungoje klausimu sutampa. Naujos ES narės (pirmiausia Lenkija) tuoj po revoliucijos pabandė kelti Ukrainos narystės ES idėją. (Už glaudesnių santykių su Ukraina plėtrą taip pat pasisakė ir Skandinavijos šalys.) Aktyviai bendradarbiavimo su Ukraina stiprinimą parėmė Europos Parlamentas. 2005 metų sausio mėn. 13 d. Parlamentas priėmė specialią rezoliuciją, kurioje nurodytos konkrečios bendradarbiavimo tarp ES ir Ukrainos stiprinimo priemonės bei užsiminta apie narystės Europos Sąjungoje galimybę³¹.

³¹ Gromadzki G., Sushko O., Vahl M., Wolczuk K., Wolczuk R., Will the Orange revolution bear fruit? EU-Ukrainian relations in 2005 and the beginning of 2006. *Stefan Batory Foundation*, Warsaw, 2005, p. 17–18.

Kartu reikėtų pažymėti, jog Europos Taryba ir Komisija santykiuose su Ukraina laikėsi kur kas atsargesnės pozicijos. Nors Briuselis sveikino naują „strateginę Ukrainos pasirinkimą reformuotis ir demokratizuotis“³², tačiau jis ir toliau linkęs „pristabdyti“ Ukrainos eurointegracinę entuziazmą bei atsisakė traktuoti Kijevą kaip potencialią ES valstybę – narę. Pirmiausia Kijevui buvo aiškiai pasakyta, kad kelti narystės klausimą per anksti, kaip ir diskutuoti, „ar ES durys atviros, ar uždarytos“. Anot Europos Komisijos išorinių reikalų komisarės Benitos Ferrero–Waldner, ES gali derėtis dėl privilegijuotos partnerystės statuso suteikimo Ukrainai, bet ne dėl narystės ES. Be abejonės, tokią ES poziciją lėmė ne tik ir galbūt ne tiek Kremliaus reakcija, bet svarbios vidinės priežastys – institucinis Europos Sąjungos neapibrėžtumas ir objektyvus Ukrainos nepasirengimas. Todėl visiškai suprantama, kad ES naujamai Ukrainos valdžiai pasiūlė sugrįžti prie Veiksmų plano idėjos. Briuselio manymu, taip bent jau per trejus metus būtų apibrėžta, kaip bus bendradarbiuojama su Ukraina, ir kartu atsiri-bota nuo „įkyrių“ klausimų dėl Ukrainos narystės Europos Sąjungoje.

Veiksmų planas buvo baigtas rengti dar 2004 metų gruodžio mėn. Jis numatė svarbiausias ES ir Ukrainos bendradarbiavimo kryptis, tačiau nieko nekalbėjo apie narystės perspektyvą. Tiesa, atsižvelgdama į demokratinius pokyčius Ukrainos politikoje ir reikšdama paramą jiems, ES Veiksmų planą (sausio mėn. 31 d.) papildė. Veiksmų planas buvo papildytas punktais – priemonėmis, kurios turėtų dar labiau pagilinti Sąjungos bendradarbiavimą su Ukraina. Šie papildymai numato rinkos ekonominės padėties Ukrainai suteikimą, paramą narystei PPO, prekybos režimo liberalizaciją. Taip pat žadama pradėti derybas dėl laisvos prekybos zonos sukūrimo 2006 metais bei supaprastinti vizų režimą. Nors veiksmų planas ir ne visiškai tenkino Kijevo lūkesčius, vis dėlto 2005 metais vasario mėn. 21 d. ES ir Ukraina jį pasirašė.

Siekdama gilinti bendradarbiavimą su ES, Ukrainos vyriausybė įsteigė specialaus vicepremjero Europos integracijai postą bei parengė konkretų Veiksmų plano įgyvendinimo tvarkaraštį. Kartu naujosios valdžios pareigūnai pažymi, kad Kijevui dar toli iki praktinio tvarkaraščio įgyvendinimo: nėra aiškumo tarp atskirų žinybų bei jų sprendimų priėmimo tvarkos, žinybos tarpusavyje nesidalija informacija, trūksta kvalifikuotų kadro ir pagaliau baiminamasi, ar praktinis kai kurių „namų darbų“ atlikimas euro–integracijos srityje neigiamai neatsilieps 2006 metų kovo mėn. rinkimų rezultatams³³. Prezidentas V. Juščenko taip pat ne kartą kalbėjo apie būtinybę intensyviai vykdyti „namų darbus“. Anot prezidento, jo šalis, siekdama narystės, privalo priimti 350–400 naujų įstatymų arba jų pataisų, o derybas dėl narystės pradėti tik po Veiksmų plano įgyvendinimo³⁴.

Mažai tikėtina, jog ES ir Ukrainos santykiuose iki 2006 metų pavasario

³² Gromadzki G., Lopata R., Raik K. Neighbours or Relatives? Finnish, Lithuanian and Polish perspectives on the EU's policy towards its new Eastern neighbourhood. Draft paper, p. 26.

³³ Rybachuk O., „Domestic Challenges to Ukraine's Europeanisation“, April 26, 2005, Kiev. Roundtable seminar „Neighbours or Relatives?“ organized by the Finnish Institute of International Affairs in co-operation with the Embassy of Finland in Ukraine.

³⁴ „Ющенко уверен о вступлении в ЕС“, www.Korrespondent.net, 2005 05 13.

įvyktų kokių nors reikšmingesnių pokyčių. Tiesa, 2005 metų gruodžio 1 d. Kijeve Europos Sąjungos ir Ukrainos viršūnių susitikime Ukraina buvo pripažinta rinkos ekonomikos šalimi. Buvo pasisakyta ir už kuo greitesnę Ukrainos įstojimą į PPO, o tai leistų įgyvendinti svarbią Veiksmų plano nuostatą: pereiti prie derybų dėl laisvos prekybos zonos sukūrimo. Tačiau kada tokios derybos gali prasidėti – neaišku. Politinės krizės, įvairių verslo grupių nesutarimai sutrukdė reikalingų stojimui į PPO dokumentų priėmimą. Tai reiškia, jog ne tik gali būti tikslinamas Ukrainos eurointegracinis tvarkaraštis, bet ir, kas dar svarbiau, prezidentas Juščenka rinkimų metu negalės pasigirti jokiais konkretesniais pasiekimais dėl santykių su ES.

Atrodo, jog apskritai ES bendraudama su Ukraina laikysis atsargios politikos. Tokią prielaidą patvirtina ES laikysena Rusijos ir Ukrainos dujų konflikto metu. Iš esmės Europos Sąjunga užėmė neutralią, nesikišimo į konfliktą poziciją ir galiausiai pasveikino Maskvą bei Kijevą pasiekus „kompromisini“ susitarimą. Kalbant apie artimiausią ES ir Ukrainos santykių perspektyvą, reikėtų pažymėti, jog įtakos dvišaliams santykiams ir „bendradarbiavimo gilinimui“ turės rinkimų į Aukščiausiąją Radą rezultatai. Laimėjus prorusiškoms jėgoms, Briuselio ir Kijevo dialogas gali apskritai prarasti dinamiką.

Analizuojant JAV ir NATO santykių su Ukraina po Oranžinės revoliucijos perspektyvas, būtina atsižvelgti į kelias aplinkybes. Pirma, Aljanse nėra bendros nuomonės dėl Ukrainos narystės perspektyvų. Tačiau būtina pastebėti, jog formaliai prisijungimas prie NATO nėra toks komplikuoatas kaip stojimas į ES. Antra, Ukrainos narystės NATO klausimą komplikuoja ta aplinkybė, jog narystę NATO remia maždaug 15–20 proc. Ukrainos gyventojų, kai tuo tarpu už narystę ES 2005 metų pradžioje pasisakė 44 proc. gyventojų. Trečia, būtina pažymėtina, jog JAV remia Kijevo siekius prisijungti prie Aljanso.

Pastaroji tendencija išryškėjo prezidento Juščenkos vizito į JAV 2005 metų balandžio mėn. metu³⁵. George W. Bushas pažadėjo paramą Ukrainai ne tik stojant į PPO, bet ir į NATO. (Beje, V. Juščenkos vizito Vašingtone metu vyko intensyvios abiejų šalių generalitetų derybos.) Tiesa, Busho administracija bendradarbiavimo su Ukraina perspektyvas sieja su demokratijos stiprinimu ir laisvos rinkos plėtote.

JAV nuostata gilinti Aljanso ir Ukrainos bendradarbiavimą atsispindėjo ir 2005 metų balandžio 21 d. Vilniuje vykusio neformalaus NATO užsienio reikalų ministrų susitikime, kur dalyvavo ir Ukrainos atstovai. Jo metu įvyko Ukrainos – NATO komisijos posėdis, kur Kijevui buvo pasiūlytas intensyvus dialogas su Aljansu. Tų pačių metų spalio mėn. neformalių NATO ir Ukrainos konsultacijų metu, kurios vyko Vilniuje, JAV Gynybos ministras Donaldas Ramsfeldas vėl parėmė Ukrainos siekį prisijungti prie Aljanso³⁶. Po šio susitikimo Ukrainos valdžios atstovai pareiškė, jog kitais metais gali būti parengtas ir priimtas Ukrainos prisijungimo prie NATO planas (MAP)³⁷. Vis dažniau imta mi-

³⁵ V. Juščenkos vizito JAV išvakarėse įtakingas Senato respublikonų politinis komitetas išplatino specialią analitinę pažymą, kurioje Busho administracija raginama aktyviai svarstyti Ukrainos narystės NATO klausimą, didinti šaliai ekonominę paramą ir t.t. Dokumente pažymima, jog Ukrainos ateitis svarbi Vakarams saugumo, politinių bei ekonominių interesų požiūriais. *Žr.* Украинформ, Украинцы заслуживает немедленной поддержки Америки, 2005 04 04.

³⁶ Силина Т., „Поверь в мечту – и в путь“ <http://www.zerkalo-nedeli.com/op/show/570/51670/>, 2005 10 29 – 11 04.

³⁷ Ten pat.

nėti ir konkreti stojimo data – 2008 metai. (Tiesa, Vilniuje abi pusės sutarė, jog prisijungimo tempui įtakos turės tiek vykdomų Ukrainoje reformų efektyvumas ir, žinoma, rinkimų į Radą rezultatai.)

Manytume, jog tokią JAV politiką Ukrainos atžvilgiu pirmiausia sąlygoja geopolitinė logika: stiprindamas Ukrainos bendradarbiavimą su NATO, Vašingtonas siekia apriboti Rusijos įtaką ne tik vakarinėje NVS dalyje, bet ir apskritai Vidurio ir Rytų Europoje. Dėl tų pačių geopolitinių priežasčių JAV suinteresuota regioniniu Ukrainos vaidmens stiprinimu. Skirtingai nei ES, Vašingtonas aktyviai parėmė Ukrainos bandymus atgaivinti Gruzijos, Ukrainos, Uzbekijos, Azerbaidžano ir Moldovos organizaciją, vadinamąjį GUUAM (Uzbekijai iš organizacijos pasitraukus, ji virto GUAM). Šią tendenciją patvirtino ir 2005 metais balandžio 22 d. įvykęs vadinamasis Kišiniovo viršūnių susitikimas, kuriame, be GUAM narių, dalyvavo Lietuvos ir Rumunijos prezidentai bei JAV valstybės departamento atstova. (Atrodo, jog EK nenorėdama komplikuoti santykių su Rusija, kuri GUAM laiko JAV geopolitiniu projektu, nutarė susitikime nedalyvauti.) Viršūnių susitikime buvo kalbama apie bendradarbiavimo (pirmiausia energetikos srityje) stiprinimą, taip pat priimta speciali deklaracija, kurioje teigiama, jog svarbiausias ją pasirašiusių šalių tikslas – demokratijos įtvirtinimas Baltijos – Juodosios jūros rajone. JAV aktyviai parėmė ir dar vieną bendrą Ukrainos ir Gruzijos regioninį projektą – Demokratinio pasirinkimo bendrijos (DPB) sukūrimą. Idėja apie tokio junginio sukūrimą pirmą kartą iškelta 2005 metų rugpjūčio mėn. Formaliai organizacija buvo įsteigta tų pačių metų gruodžio mėn. 1–2 d., t. y. tuo pat metu, kai Kijeve vyko ES ir Ukrainos viršūnių susitikimas. (Vėlgi bendrijos steigime EK, ES senbuvės nedalyvavo.) DPB steigime be Ukrainos ir Gruzijos aktyviai dalyvavo Moldova, Lietuva, Latvija, Estija, Rumunija, Makedonija, Slovėnija (Dalyvauti organizacijos veikloje buvo pakviesta ir Rusija, tačiau tik stebėtojos vaidmenyje). Visos tos šalys į susitikimą delegavo savo prezidentus. Bendrija deklaravo siekį plėtoti demokratiją Baltijos – Juodosios – Kaspijos jūros regione. Iš esmės DPB jos steigėjų suvokiama kaip alternatyva Rusijos dominuojamam NVS.

Apibendrinant galima teigti, jog G. Busho administracija savo politiką Ukrainoje pirmiausia grindžia realistine perspektyva ir geopolitine logika. Pagal ją demokratinė ir provakarietiška Ukraina vertinama kaip geopolitinis veiksnys, galintis atsverti Rusijos dominavimą Vidurio ir Rytų Europoje. Ši aplinkybė leistų daryti prielaidą, jog Vašingtonas rodys daugiau politinio aktyvumo Ukrainoje, o ne ES.

Kelios pastabos vietoje išvadų

Galima teigti, jog Oranžinę revoliuciją Ukrainoje veikė tiek vidinės (oligarchinio režimo krizė, opozicijos sugebėjimas mobilizuoti visuomenę ir pan.), tiek išorinės aplinkybės (Vakarų ir Rusijos varžymasis dėl įtakos Ukrainoje „revoliucionizavo“ visuomenę). Kad ir kaip vertintume Oranžinės revoliucijos priežastis, būtina pažymėti, jog pagrindinis Oranžinės revoliucijos siekis buvo po-

litinės sistemos demokratizacija. Todėl ją parėmė didelė Ukrainos visuomenės dalis, tikriausiai todėl Oranžinė revoliucija turėjo tiek daug rėmėjų demokratinuose Vakaruose. Oranžinė revoliucija kūrė prielaidas ne tik Ukrainos politinės sistemos demokratizacijai, bet ir formavo kokybiškai naują Ukrainos ir Vakarų santykių perspektyvą. Ukrainos užsienio politikoje vis labiau ėmė dominuoti provakarietiška, Atlanto kryptis.

Tolesnė jau „porevoliucinės“ Ukrainos raida parodė, jog tokio vektoriaus užsienio politikoje įgyvendinimas susiduria su įvairiais sunkumais. Pirma, siekiant glaudesnio bendradarbiavimo su Vakarų struktūromis, buvo būtina vykdyti ekonominę bei politinę reformą šalies viduje. Antra, norint įgyvendinti politines bei ekonomines reformas, būtina, kad sutartų politinis elitas ir bent jau pakankamai didelės visuomenės dalies parama tokioms reformoms. Atrodo, jog naujam Ukrainos politiniam elitui šių kelių, mūsų nuomone, tikslų iš principo nepavyko pasiekti. Situaciją komplikavo V. Juščenkos ir J. Timošenkos aljanso skilimas, prezidento, aiškiai pasisakančio už provakarietišką liniją užsienio politikoje, įtakos politinėje sistemoje mažėjimas ir galiausiai Rusijos ir Ukrainos dujų konfliktas, pasibaigęs ne visai skaidriu susitarimu.

Vertindami situaciją, susidariusią Ukrainoje, politikai bei analitikai dažnai teigia, jog 2006 m. kovo mėn. Rados rinkimų rezultatai turės ypatingą reikšmę tolesnei Ukrainos raidai, jos užsienio politikos kryptį. Jei rinkimus laimėtų „vakarietiškos“ jėgos, tai įtvirtintų Oranžinės revoliucijos iškovojimą ir jos naują užsienio politikos kryptį, jei vis dėlto laimėtų „prorusiškos“ – pokyčiai užsienio politikoje taptų beveik neišvengiami. Apskritai su tokiais svarstymais galima sutikti. Tačiau manytume, jog juos būtina papildyti. Demokratiniai, skaidrūs, vakarietiškus standartus atitinkantis rinkimai Ukrainoje reikš, jog šalis vystosi pagal kitoki, skirtingą nuo Rusijos, politinės raidos modelį.

2005 m. lapkritis